

УДК 378.147.88:811.161.2

Любов Пархета,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедр української літератури,
українознавства та методики їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАКТИК

У статті розглядається проблема формування фахових компетентностей майбутніх учителів української мови та літератури у системі педагогічних практик. Проаналізовано завдання і зміст різних видів педагогічних практик щодо вироблення у студентів високого рівня мовно-літературної компетентності та виявлено фактори, що впливають на її форми.

Ключові слова: *учитель української мови і літератури, фахова компетентність, педагогічна практика.*

В статье рассматривается проблема профессиональной компетентности будущих учителей украинского языка и литературы в системе педагогических практик. Проанализированы задачи и содержание различных видов педагогических практик по выработке у студентов высокого уровня языково-литературной компетентности и выявлены факторы, влияющие на ее формы.

Ключевые слова: *учитель украинского языка и литературы, профессиональная компетентность, педагогическая практика.*

In the article the problem of Ukrainian language and literature future teachers' professional competence formation in the system of pedagogical practices is considered. The task and content of different types of pedagogical practices on developing in students a high level of linguistic and literary competence are analyzed and factors that influence its shape are identified.

Key words: *teacher of the Ukrainian language and literature, professional competence, pedagogical practice.*

Сучасна перебудова освітньої системи визначила пріоритетні напрями – перехід до інформаційного етапу науково-технічного прогресу, прискорене впровадження соціально-політичних і економіко-технологічних інновацій, що формують досить високі стандарти якості інтелектуальних умінь, комунікативних здібностей, професійних навичок людини. Як наслідок, сучасне суспільство ставить підвищені вимоги до соціальної і

фахової мобільності особистості, якості й рівня її освіченості, інтелектуальних, морально-вольових проявів. Вивчення законодавчих і нормативних документів з питань освітньої політики, аналіз практичного досвіду діяльності вищих педагогічних навчальних закладів за останні роки переконує в необхідності модернізації підготовки фахівців на засадах компетентнісного підходу.

Пошуки нових підходів, форм і методів професійної освіти зумовлюють істотне зростання вимог до якісного рівня фахової підготовки студентів-філологів. З огляду на це, постає необхідність реформування практичної підготовки майбутніх учителів-філологів на засадах компетентнісного підходу, з урахуванням в її змісті новітніх досягнень наукової галузі й інновацій. Ефективною формою здійснення навчально-пошукової праці майбутніх учителів-філологів є педагогічні практики. У цьому контексті постає необхідність розробки технології розвитку фахової компетентності студентів-філологів, у якій би максимально було враховано потенціал педагогічних практик.

Проблемам фахової підготовки майбутніх учителів-словесників з позицій компетентнісного підходу присвячено праці О. М. Біляєва, Л. В. Бутенко, Н. Й. Волошиної, О. А. Галича, С. О. Жили, Г. Д. Клочека, О. М. Куцевол, Н. М. Остапенко, Є. А. Пасічника, М. І. Пентилюк, О. М. Семенов, А. Л. Ситченка, І. В. Соколової, Г. Л. Токмань, В. І. Шуляра та інших.

Різноманітні підходи, пов'язані з особливостями організації і проходження педагогічних практик у системі професійної підготовки учителів української мови та літератури, перебувають у центрі наукових інтересів В. Ф. Дороз, О. М. Семенов, Т. В. Симоненко, О. В. Тереховської, С. В. Цінько та ін. Методичні, мовно-літературні, психолого-педагогічні проблеми підготовки майбутніх учителів-словесників активно обговорюються на різного рівня наукових, науково-практичних конференціях, методичних семінарах.

Мета статті – висвітлити основні особливості формування фахової компетентності майбутніх учителів-філологів. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: проаналізувати мету, завдання і зміст різних видів педагогічних практик щодо вироблення у студентів високого рівня мовно-літературної компетентності, виявити фактори, що впливають на її формування.

Педагогічна практика у вищому навчальному закладі є однією із найважливіших проблем у системі підготовки вчителя для практичної діяльності в загальноосвітніх середніх закладах різних типів. В українському педагогічному словнику С. У. Гончаренка дається визначення поняття практика, що в перекладі з грецької означає *діяння, активність*. Учений визначає практику як цілеспрямований вид діяльності людей і спосіб буття людини у світі. Педагогічну практику він трактує як спосіб

вивчення студентами природи навчально-виховного процесу шляхом безпосередньої участі в ньому [1, с. 268]. Сучасні дослідники (Л. В. Бутенко, О. М. Семенов, Т. В. Симоненко та ін.) тлумачать цей термін як невід'ємний компонент навчально-виховного процесу, що здійснюється у виробничих умовах із метою формування уявлення про певний фах. Узагальнюючи такі підходи, трактуємо педагогічну практику як зв'язок між теоретичним навчанням і майбутньою самостійною роботою студента в школі. У процесі практики закріплюються і поглиблюються теоретичні знання, набуті під час навчання, виробляються професійні уміння і навички, розвиваються педагогічне мислення й творчі здібності, інтенсифікується процес формування професійно-особистісних якостей.

Педагогічна практика сприяє активному формуванню професійної спрямованості мислення і діяльності майбутніх учителів, розвитку поваги й любові до педагогічної професії й до дітей.

Підготовка до проведення педагогічної практики розпочинається на лекційних та практичних заняттях з предметів лінгвістичного та мовознавчого а також літературознавчого циклів: сучасної української літературної мови, культури мови, методики навчання української мови, стилістики, вступу до мовознавства, історичної граматики, діалектології, ономастики, зарубіжної літератури, теорії літератури, історії літератури, усної народної творчості, дитячої літератури та предметів нелінгвістичного циклу (суміжних дисциплін): педагогіки, психології, безпеки життєдіяльності тощо.

Значне місце у фаховій підготовці студентів-філологів належить курсам методики навчання української мови та літератури, які охоплюють широке коло питань психологічних та педагогічних основ навчання мови та літератури. Глибокі знання методик дають можливість пізнати студентам дидактичні принципи науковості й доступності виучуваного матеріалу, систематичності й послідовності в навчанні, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності, наочності, наступності й перспективності та міцності засвоєння знань; дає можливість простежити взаємозв'язок і взаємозумовленість мовних та літературних явищ, виявити закономірності у розвитку мови та з'ясувати причини відхилень, викликані позалінгвістичними чинниками.

Важливим етапом у підготовці студентів до педпрактики є вивчення й аналіз підручників для 5–11 класів загальноосвітньої школи та методично-дидактичної літератури з основного фаху, а також огляд статей у журналах «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Рідна школа», «Мовознавство», «Рідні джерела» тощо.

Під час педагогічної практики студенти повинні усвідомити, що урок є основною формою організації навчально-виховного процесу; з'ясувати значення типізації уроків у системі занять; вивчити структурні елементи

уроку, самостійно складати конспекти уроків різних типів: навчитися добирати дидактичний матеріал та урізноманітнювати види вправ та завдань.

У процесі педагогічної практики студент-практикант повинен оволодіти основами конструктивно-планувальних, комунікативно-навчальних, організаційних та дослідницьких умінь і реалізувати їх в умовах самостійної роботи у такому обсязі:

1. Конструктивно-планувальні вміння:

а) складати плани-конспекти окремих уроків та серії уроків за темою з урахуванням різних умов навчання (середній або старший етап) і рівня підготовки учнів; визначити цілі та завдання кожного уроку з урахуванням етапу навчання; б) обирати ефективні прийоми досягнення сформульованих цілей з рахуванням вікових особливостей учнів за етапом навчання; в) визначати типи вправ та послідовність їх виконання згідно з етапами оволодіння мовленнєвими вміннями та навичками, а також урахуваннями труднощів засвоєння навчального матеріалу і рівня підготовленості учнів; г) використовувати реальні та проектувати навчальні мовленнєві ситуації, а також відповідний їм мовленнєвий матеріал для сприймання і засвоєння мовних одиниць, що вивчаються, та їх застосування в мовленнєвій діяльності; г) проектувати і створювати необхідні наочні посібники й технічні засоби навчання для проведення уроків; д) складати план та сценарій позакласного заходу з української мови.

2. Комунікативно-навчальні вміння:

а) встановлювати і підтримувати різноманітні мовленнєві контакти: учитель – клас, учитель – учень, учень – учень тощо; б) визначати об'єкти контролю мовленнєвої діяльності учнів і добирати відповідні їм методичні прийоми, в тому числі тестові завдання; в) виправляти помилки учнів, розуміти їх характер та використовувати мовленнєвий спосіб виправлення (перепитування, зорова, вербальна та схематична наочність, екстралінгвістичні засоби тощо).

3. Організаційні вміння:

а) організовувати виконання накресленого плану; б) забезпечувати мовленнєву діяльність учнів на уроках української мови; в) вносити методично виправдані корективи в плани уроків з урахуванням умов навчання; г) навчити учнів найбільш раціональних прийомів самостійної роботи; г) раціонально поєднувати колективні (фронтальні, групові, парні) та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та етапу навчання; д) проводити навчальні ігри з урахуванням вікових особливостей учнів та етапу навчання; е) здійснювати різноманітні прийоми активізації учнів залежно від їх вікових особливостей; є) методично доцільно використовувати традиційні наочні посібники, аудитивні, аудіовізуальні та візуальні технічні засоби навчання; ж) проводити позакласні заходи з української мови, організовувати їх відповідно до

складеного плану і сценарію.

4. Розвивально-виховні вміння:

а) реалізовувати загальноосвітній, розвивальний та виховний потенціал мовленнєвого матеріалу уроку або серії уроків; б) формувати і розвивати інтелектуальну та емоційну сфери особистості учня, його пізнавальні інтереси; г) вирішувати засобами мови і літератури завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного виховання учнів.

5. Дослідницькі вміння:

а) вивчати ставлення учнів до предмета і виявляти рівень сформованості їх мовленнєвих навичок і вмінь; б) проводити з урахуванням етапу навчання методичний аналіз мовного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок; в) проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих уроків з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності; г) спостерігати, аналізувати та узагальнювати досвід учителів і студентів, переносити ефективні прийоми й форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності; г) вивчати методичну літературу і теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи нові форми та прийоми навчання.

Формуванню таких компетентнісних умінь сприяє система педагогічних практик. Відповідно до навчальних планів на факультеті української філології існують такі види педагогічної практики: практика із фахових методик (пробні уроки); стажерська практика (бакалаврів); державна педагогічна практика (спеціалістів); асистентська педагогічна практика (магістрів).

Метою педагогічної практики з фахових методик є підготовка студентів до сприймання й осмислення основ курсу методики навчання української мови та літератури в загальноосвітній школі і до виконання функцій учителя-словесника в загальноосвітніх навчальних закладах різного типу. Стажерська педагогічна практика передбачає – узагальнення, систематизацію і поглиблення загальнопедагогічних знань, умінь і навичок, підготовку до виконання усіх функцій учителя української мови і літератури, в системі навчально-виховної роботи з учнями. На відміну від попередніх практик, коли діяльність студентів обмежувалася кількома видами робіт, ця практика стає комплексною.

Державна педагогічна практика є завершальним етапом професійної підготовки майбутніх учителів. Вона характеризується вищим рівнем самостійності й відповідальності студентів, збільшенням обсягу та поглиблення складності змісту, використанням сучасних педагогічних і нових інформаційних засобів навчання. Під час цієї практики студенти оволодівають системою навчально-виховної діяльності учителя-предметника і класного керівника. Мета педагогічної практики на V курсі –

підготувати студентів до виконання функцій учителя словесності в загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, коледжах та інших навчально-виховних установах.

Суть асистентської педагогічної практики складає навчально-методична робота. Саме в її ході реалізуються основні завдання практики, що полягають у формуванні у магістрантів навичок викладацької роботи.

Навчально-методична робота магістранта має дві складові частини, що доповнюють одна одну: пасивна та активна (аудиторна) практика.

Студенту-філологу необхідно пам'ятати, що навчання мови й літератури дає змогу учням глибше пізнати закони природи і суспільного розвитку, ширше познайомитися із досягненнями світової культури, розвитком вітчизняної науки і мистецтва. А система педагогічних практик впливає на утворення у студента-філолога фахових компетентностей.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки: формування фахової компетентності майбутніх учителів-філологів сплановано у положеннях та програмах педагогічних практик; педагогічні практики студентів-філологів мають системний характер і спрямовані на формування комплексу високого рівня знань, умінь і навичок .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України ; головний ред.. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.